

1 - LA ROSA

Desembre del 37

A casa meva érem molt de la broma.

Abans de la guerra vivíem feliços al mas del Glever, enclavat a la part solana d'una vall d'aquest tros de terra que en diem Guillerries. Rodejada, la vall, de muntanyes molt altes. Tant, que si t'hi enfiles i des de dalt guaites la plana sembla un segell de correus al fons d'un embut ample. I no ho és pas de petita la vall, no. A més de Susqueda, el nostre poble, d'uns pocs centenars de cases apinyades al voltant del campanar, encara hi cap el riu Ter, força cabalós, el pont gran que l'estrompassa i un mar de pastures i camps sembrats.

Riu avall hi ha un altre pont que el van construir per travessar el corrent d'aigua, *esc/ar*. Fa molts anys. Ui, molts més dels que jo tinc i més dels que té la mare. Els vells expliquen que, en una revinguda, el riu va sortir de llera i es va desviar cap a un costat, deixant el pont allà tot sol com un fantasma inútil.

De sempre, se'n diu el pont Romànic. A Susqueda donen per fet que amb aquest nom el van bastir els romans. Però, ca. Un estiu que jo servia a l'Hotel de la Font Picant d'Amer, a la vall de l'altra banda, un senyor de Barcelona em va explicar que "romànic" vol dir una manera de construir que s'usava abans. M'agrada tant que m'expliquin coses noves i poder aprendre! El pont, doncs, sota una freda i fosca arbreda, no té el consol de passes d'homes i de bèsties que li trepitgin el llom; només la humitat de les hores que s'hi enfilen i aviat el

tindran tapat, i *llavontes* l'engrunaran com una rata engruna un espigot de blat de moro.

Però avui encara s'aguanta. Els seus tres forats, abans animats pel doll d'aigua neta que ben esverada corria Ter avall, ara tristos i silenciosos, acullen feixos i feixos de bardisses on hi nien les serps i les pitjors feres del bosc. Fins i tot algun assassí. El lloc fa basarda. No m'atreviria pas a anar-hi tota sola. Més encara perquè allà me n'hi va passar una de molt grossa.

Les faldes de les muntanyes estan esquitxades de masies disperses com els camps de blat de quiquiriquics. Més amunt, el bosc s'espesseeix i a les nits fa feredat sentir el xiscle de la guineu i el crit del gamarús. Les gallines al galliner no dormen mai tranquil·les per culpa d'aquests animals, i els sembrats tampoc. Amençats sempre per la gana del teixó, que no l'acaba mai. Des de casa, situada prop del riu, però prou enlairada per lliurar-se de les riuades, de l'era estant es contempla tota la vall i, a l'altra banda, la banda obaga, sota la cinglera que voreja el poble per aquell cantó, davant per davant, es veu el casalot de la Ginestera. Qui m'havia de dir que jo, pobrica de mi, arribaria a tenir un lligam tan principal amb aquella família tan pròspera.

Per sobre del casalot, a mitja muntanya s'albira també el corral on en Joan, el petit de la Ginestera, hi cuida un ramat de cabres. Pujant en línia recta, a dalt de tot, la cinglera forma un grau enemig de dues parets de pedra, com una mena de llonguet gegant posat dret, per on salta el torrent que du al riu l'aigua que recull de les muntanyes. Quan el vent bufa i s'escola per aquest canaló, un traüt eixordador com el tut de les fàbriques d'Anglès, sacseja el poble tant fort que per sentir-nos ens hem de parlar cridant a cau d'orella.

Una d'aquestes parets, la més alta, du per barret un niu de voltors gros com un carro. De baix estant fa l'efecte d'un rei amb corona. No gaire més avall, aquest rierol s'enfonsa en un espès bosc d'alzines recobert d'atapeïdes brugueres. En diem el sot d'Agulloses. Un lloc que tothom en parla sense haver-hi estat mai. Què vols? Si ni tan sols hi ha camí per arribar-hi. Cas que hi visqui algú, com a molt, llorigueres de senglar i para de comptar.

Nosaltres a casa érem set que podríem haver sigut vuit. El pare, la mare i cinc germans. Els nois: en Pep, en Quim i en Quel i les noies: la Júlia i jo que em dic Rosa. La Júlia és la més petita de tots i jo la més gran. Els nois van seguits al mig. No hi ha gaire més de dos anys entre nosaltres, excepte entre en Quel i la Júlia que se'n porten quatre perquè enemig d'ells va néixer la Mariona que, pobrica, va morir als tres anys d'un constipat mal curat, va dir la mare. Me'n recordo tant!

Llavontes jo ja en tenia vuit i me'n cuidava. La rentava, la vestia, li donava menjar i sobretot hi jugava. Com si els tres reis m'haguessin dut una nina. Ella reia i el seu riure se m'encomanava a mi. Vaig plorar molt quan va morir. La vam enterrar vestida amb aquella bata grisa, de ratlles més grises encara, cordada fins al coll. Les *camiques* obertes li sortien per baix. La cara arrufada i els ulls, la boca i els punys closos com si estigués *enxerinada* no van canviar gota quan el capellà la va mullar amb aigua beneïda. Només els rínxols rossos se li van despentinar una mica. Els hi vaig arreglar i li vaig posar un ram de ginesta florida al pit i així, dins d'un bagul construït per en Quel amb quatre llates i els claus d'una caixa vella, al peu del xiprer del cementiri, els meus germans van obrir un clot i la van cobrir de terra a cops d'aixada. Érem tan pobres...

Pobrets i alegrets, deia la mare. Als vint anys jo ja havia viscut quatre canvis de casa per incompliment del tracte de masoveria. Venia l'amo enfurismat i ens deia "fins per Sant Esteve i prou, que n'estic ben tip de vosaltres i les vostres males raons per no pagar". No sé pas què hi tenia a veure Sant Esteve, però el cas és que per Nadal carregàvem la carreta tirada per la Madoixa i la Virada amb les quatre fustes que ens servien de mobles i l'endemà, el carro al davant i nosaltres al darrere, amb les andròmines de la cuina i les eines del camp a l'esquena, marxàvem xino-xano cap a la nova estada, de vegades a cinc hores de camí, que se'ns feien curtes de tant com xerràvem i rèiem tots plegats.

Ai, sí. El riure ens alimentava i els primers, el pare i la mare. Allà al Glever, les nenes, vull dir jo, primer amb la Mariona i després amb la Júlia, dormíem al costat del seu *quarto*. Ens costava agafar el son perquè el pare i la mare, tot i que anaven a dormir d'hora, sobretot a l'hivern, no paraven de fer fressa. Començaven amb un riure prim com de burleta i l'anaven apujant fins a esdevenir sorolloses riallades. Vaja, a *carcajada limpia*, que diria un castellà. Després anaven afluint fins acabar en un xiuxiueig seguit de sospirs i de gemecs com si ploressin. Sort que més tard sentíem que enraonaven fluixet amb veus melindroses, que si no hauríem pensat que havien pres mal. Fins ben ganassa no vaig entendre a què jugaven. Ja ho crec, eren molt feliços els pares encara que no sabessin de lletra.

En canvi nosaltres de petits, com la Mare de Déu quan era xiqueta que anava a costura a aprendre de lletra, tots vam poder anar a costura. Mossèn Genís es va empernar que, almenys la mainada, havíem de deixar la ruqueria i enllustrar-nos. Que això ens faria millors persones. A la capella fonda de l'església, va agençar taules, cadires i una pissarra i, a més de la doctrina, ens

hi ensenyava a llegir i escriure i les quatre regles, que dèiem, per no haver de dir sumar, restar, multiplicar i dividir. Encara que jo, la Rosa, com que soc la gran, molt aviat vaig haver d'anar a engegar el bestiar, i de multiplicar i dividir no en sé pas gaire. Per multiplicar, per exemple set per vint-i-quatre, doncs sumo set vegades vint-i-quatre i ja està; així me'n vaig sortint. Dividir no, no me'n recordo pas gota. Però de llegir i escriure sí que en sé i m'agrada molt, molt.

Mossèn Genís guarda en uns prestatges llargs que omplen la paret de la sagristia de dalt a baix llibres de tota mena i ens els deixa. El meu germà Pep és qui més llegeix. Llibres d'aquells que jo no entenc ni poc ni molt, millor dit, re de re. Sí, en Pep és el més intel·ligent de tots, ens passa quatre carretes. Encara que no sabia pas dir si això és bo o dolent, perquè de vegades de tant rumiar està molt trist. Ben al contrari d'en Quim i en Quel, que no excel·leixen en la lletra, però sí en les trapelleries. Un dia van enxampar un llangardaix que prenia el sol sobre una roca, el van escorxar i el van fer a la brasa. El van posar entre dues llesques de pa i el van oferir a en Pep, dient-li que havien mort un conill de bosc. En Pep l'anava queixalant amb els ulls clucs de tan bo com el trobava. De tant en tant deia:

—Huuuummm, que bo!

Els altres dos feien que sí que sí amb el cap i la boca serrada, aguantant un riure que s'escapava. Quan va ser fora es van deixar anar i es cargolaven sobre els marges en un esclat de sorolloses riallades. La Júlia i jo també, encara ens enriolem per re. Ai la Júlia. La meva nina. Com m'ha ajudat en el record de la Mariona!

Els pares ho van tenir més pelut. Quan eren infants, a Susqueda no hi havia costura. Prou sentien a dir que a Girona o Barcelona, fins en alguns pobles

de riu en avall, hi havia escoles amb mestre i tot. No se'n sabien avenir, però tampoc se'n preocupaven. Ni tan sols entenien d'una manera clara què coi volien dir les paraules escola i mestre. No et fot? Feina tenien per poder menjar cada dia. A nosaltres ens ha anat millor gràcies a la tossuderia de mossèn Genís. Un dia que vaig preguntar al pare per què de xiquets no van anar a costura, em va contestar que en aquell temps els capellans estaven molt enfeïnats de nits a fer por a aquells que no pagaven el bateig, l'enterro o el casament i de dia havien de dormir. Explicava que amb la cara tapada amb una carota de dimoni, un fanal i una campaneta recorrien els voltants de les masies que ronsegaven i cridaven ben fort "Uuuuuu Uuuuuu Uuuuuu!", per atemorir-los i menar-los pressa per pagar. Ara, no sé pas si creure-m'ho, com que les deia de l'alçada d'un campanar.

Tant li fa, el cas és que els pares no sabien ni tan sols posar el seu nom. Quan venia el burot a portar un avís, per signar el rebut s'embrutaven el dit polze amb un drap xop de tinta i patatxap! El plantificaven sobre el paper. Ells i el burot reien com beneïts davant dels regalims d'aquella empastifada. Després es fregaven inútilment el dit amb un drap. La llàntia no marxava pas. I què? Ja se'n cuidava el temps d'esborrar-la a poc a poc.

A casa meva érem molt de la broma, però la guerra ens ho va esguerrar tot.

L'endemà de Sant Jaume, el dia 26 de juliol de l'any passat, era diumenge i la mare, la Júlia i jo, amb la mantellina al cap, vam emprendre el camí per anar a missa.

Del pas de la porta estant ja vam veure al bell mig del poble una fumerola negra i espessa que no era pas del cas. De casa al poble tardes mitja hora, si camines lleuger. Com més ens hi acostàvem més gros es veia el fogueró. En travessar el pont nou, Ter avall baixava esquerdada la imatge de l'arcàngel Sant Miquel que mata el dimoni, a qui tantes vegades havíem resat a la capella fonda. Quan el mossèn marxava, m'agradava enfilem-m'hi i picar ben fort la cara vermella i esgarrifosa d'aquell dimoni, espantat sota el peu de l'àngel calçat amb sandàlies resplendents pintades de purpurina.

La mare va comentar que alguna de grossa en passava, però vam seguir endavant. Arribades a lloc, la funció que vam veure ens va deixar espordides. Un escamot de la FAI, vingut de ves a saber on, manat per en Xicu de cal Vermei —això de Vermei ja es veu que és un motiu perquè de debò es diu Francesc Molins— i el seu fill Rafel, que no feia ni deu dies amb en Joan de la Ginestera tiraven la canya a la Júlia a la sala de ball, treien els bancs de missa i en feien un fogueró a la plaça de la Doma. Déu, la mare de Déu, Jesucrist clavats a la creu, Sant Vicenç, el patró del poble, i tots els sants i santes, au, a la foguera. Enters o a trossos, no se'n va escapar ni un. Els facinerosos cridaven i, entre crit i crit, es menjaven les hòsties de pa blanc, consagrades o sense consagrar, sucades amb vi de missa dins el calze d'alpaca. També van cremar l'harmòni nou, estrenat encara no feia un mes i pagat amb una col·lecta que va durar quatre anys. Les casulles brodades, el ciri pasqual i els esclops enfangats del campaner, que duia sobre les espardenyes un dia de pluja, i com que a l'hora de tornar feia sol se'ls havia en descuidat. Renegaven amb els renecs més grossos que mai s'hagin sentit. En comptes de la Puríssima deien la Putíssima. Eh! quins pecats?

No rumien que un altre dia Nostre Senyor els castigarà. Són tan burros, em fan dir.

Jo, molt enrabiada, vaig agafar de banda en Rafel i li vaig dir:

—Però què foteu, desgraciats. No veus que això és la casa de Nostre Senyor i us enviarà a tots a l'infern? —ho vaig dir ben alt perquè em sentissin tots. En Rafel em va dir baixet, per por del seu pare:

—Rosa, creu-me, marxeu de pressa que això no és cosa de dones.

—Com que no és cosa de dones? Tu què t'has cregut, merdós? Doncs no marxarem, mal ens hàgim de barallar —va dir la mare, ben enrabiada.

El vell Vermei ho va sentir, i mirant-se-la amb aquells ulls que semblava que li sortissin del cap, va dir:

—Marieta, pel bé que us vull, entorneu-vos-en, tanqueu-vos a casa i passeu el forrellat. Ha esclatat la guerra i nosaltres, la classe obrera, hem d'aprofitar per fer la revolució, no ens podem pas encantar. Hem de fer neteja dels rics que, entre copes i cigars havans, sense fotre re, només rumien la manera de cardar els pobres. Un cop liquidats, farem una repartidora de les seves riqueses entre els proletaris, que al cap i a la fi som els que treballem, en sabem i fem arriar el país. No hi haurà ni rics ni pobres i tots serem iguals. També escabetxarem els capellans, que amb les seves prèdiques enverinen els ideals dels homes honrats. El porc de mossèn Genís, llamp el partís, se'ns ha escapat, però l'arreglarem i el rostirem a la graella com un conill.

Vaig pensar que si el Vermei, amb aquest sermó, convencia els seus seguidors era perquè aquests devien tenir un magí tan *repetit* com, posem per cas, els ocells del bosc o els peixos del riu.

—Com pots ser tan pocavergonya, Vermei —va contestar la mare irada— si aquest home et va casar, ha enterrat els teus pares, ha batejat els teus fills i no fa pas tant que jugàveu a cartes al cafè.

—Marieta, no m'atabalis més. Foteu el camp de pressa abans no acabi la paciència.

I ens va encarar el fusell.

Vam tornar cap a casa ben moixes. De seguida, però, vam oblidar aquells criminals i ens vam posar a garlar de la festa que faríem a l'hora de dinar. Una, perquè celebraríem el sant del meu germà Quim. I dues, la més important, que a mi em feia més contenta que als altres perquè el pare havia convidat l'Isidre de cal Renoc, amb qui jo ja feia un any que festejava i encara no havia vingut mai a casa. Venia a demanar la meva mà i jo estava una mica nerviosa. La mare, el dia abans, havia matat un conill per a l'arròs. Amb quatre botifarres i la carn d'un pollastre coix, que al matí va aparèixer mort al galliner pessigat pels altres, va coure una bona cassolada de rostit. Pel camí ens vam creuar amb el *pitit* de la Ginestera, que venia a cavall de la seva bicicleta nova. Mudat i *dretxo* com un ciri, anava distret i xiulava. En veure'ns, va forçar la pedalada i va passar rabent sense dir res. Va ser un vist i no vist.

Sempre se m'havia fet estrany, aquest noi.